

КОМПОЗИЦІЙНА ДОМІНАНТА КАЗКИ З ПОГЛЯДУ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ СИМВОЛІКИ

Воловик Анна Анатоліївна

*аспірант кафедри англійської філології і перекладу
Київського національного лінгвістичного університету
вул. Велика Васильківська 73, Київ, Україна*

Вичерпна символічна інтерпретація будь-якого тексту неможлива без аналізу функціональної специфіки його символіки на трьох контекстуальних рівнях: гіпотекстовому, текстовому та гіпертекстовому. Таку схему аналізу, яка ґрунтується на дослідженні символіки на трьох рівнях контексту, слід вважати суттєвою для роботи перекладача з текстом казки, оскільки вона уможливує виокремлення інваріантних ознак символів казкового твору, відтворення яких у тексті перекладу є обов'язковим. Незважаючи на широке коло досліджень у сфері перекладу символів художніх творів, питанням, пов'язаному зі специфікою відтворення символів на різних контекстуальних рівнях казки, зокрема сюжетно-композиційному, присвячена порівняно незначна кількість науково-практичних розвідок. Мета статті полягає у висвітленні особливостей функціонування та перекладу символів народної та літературної казки на сюжетно-композиційному рівні контексту. За підсумками проведеного перекладознавчого аналізу встановлено, що найсуттєвіше значення в актуалізації символіки казки на композиційному контекстуальному рівні відіграє лексико-синтаксичний повтор. У народних і літературних казках англійської й української лінгвокультур окрему увагу приділено детальному опису діалогів, які виступають ініціальною фазою випробовування головного героя або отримання ним помічників. Саме в цих діалогах найчастіше використовуються лексико-синтаксичний повтор, який постає одним із важливих маркерів відображення ритуально-міфологічної обрядовості у казці. Крім того, у статті визначено, що ще одним суттєвим структурним маркером сюжетно-композиційного рівня контексту виступає принцип трикратності. Принцип трикратного повтору не лише виконує текстотвірну функцію поряд з лексико-синтаксичним повтором, але й актуалізує універсальну символічність числа три, яке несе в собі архаїчне та сакральне значення ще з античних часів. Перераховані інваріантні маркери символічності казкового твору виступають важливими компонентами символічної макросистеми цілого тексту казки, а тому їх достовірне відтворення є облігаторним для адекватного сприйняття цільовою аудиторією тексту перекладу та вірної символічної інтерпретації цілого казкового твору.

Ключові слова: *переклад, казка, символіка, композиційний контекст, адекватність.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Досліджуючи символічне наповнення казки, суттєвим для перекладача постає інтерпретація символічних кодів (термін М. О. Новикової та І. М. Шама) на трьох рівнях контексту: гіпотекстовому, текстовому та гіпертекстовому [3, 16]. Ретельний аналіз актуалізації символічного значення на кожному з рівнів уможливує розкриття єдиної символічної макросемантики художнього тексту, відтворення якої є обов'язковим для адекватного сприйняття тексту перекладу (далі – ТП) приймаючою культурою.

Актуальність дослідження визначається зростаючим інтересом до вивчення універсальних та національно-специфічних народних та літературних казок, в яких розкривається символічна картина світу окремої лінгвокультури. Вивчення символіки текстів казки неможливе без поетапного дослідження різних рівнів контексту. Одним з найважливіших контекстуальних рівнів, на якому інтерпретація необхідна для адекватного розуміння символічної макросистеми казкового

твору, постає текстовий рівень, в межах якого окремої уваги заслуговує сюжетно-композиційний підрівень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням, пов'язаному зі специфікою відтворення символів у перекладі, зокрема на різних контекстуальних рівнях, присвячена порівняно незначна кількість науково-практичних розвідок. З-поміж них можна виділити роботи О. Д. Андрєєвої, Н. О. Верхотурової, Л. Д. Дунаєвської, Т. А. Казакової, Е. Кларк, В. М. Кикоть, М. О. Новикової, К. О. Панасенко, В. В. Соколової, Т. І. Харламової, І. М. Шама, Ю. В. Янченко.

Формулювання мети і завдань статті. Мета статті полягає у виокремленні інваріантних маркерів символіки у межах сюжетно-композиційного контексту вихідного тексту (далі – ВТ), достовірне відтворення яких безпосередньо впливає на адекватне сприйняття казкового твору цільовою аудиторією.

Виклад основного матеріалу дослідження. Символіка народної чи літературної казки актуалізується у межах сюжетно-композиційного рівня за допомогою своєрідної синтаксичної побудови тексту, яка зокрема полягає у використанні лексико-синтаксичного повтору.

Повтор виступає одним з найважливіших принципів структурної та семантичної організації казкового твору, виконуючи у ньому текстотвірну функцію. Казкові твори багатьох лінгвокультур характеризуються широким використанням різних типів лексико-синтаксичного повтору. Однак нас, насамперед, цікавлять ті різновиди, які сприяють актуалізації символічного значення у сюжетно-композиційному контексті. У народних і літературних казках англійської й української лінгвокультур окрема увага приділяється детальному опису діалогів, які виступають ініціальною фазою випробування головного героя або отримання ним помічників. Саме в таких діалогах найчастіше використовується лексико-синтаксичний повтор. Наведемо приклад з української народної казки «Яйце-райце»:

«А орел бачить, що то лихо, сидить на дереві і не злітає. Коли тут іде стрілець, бачить, що орел сидить на дереві, як націлиться на нього. А той орел так просить його:

– Не бий мене, голубчику, **я тобі в великій пригоді стану!** Стрілець удруге націлився, він ще його просить:

– Візьми лучче мене та вигодуї, то **побачиш, в якій я тобі пригоді стану!**

Стрілець ще намірився стріляти, утретє. Орел знов його почав просити:

– Ей, голубчику-братіку! Не бий мене та візьми до себе – **я тобі у великій пригоді стану!**

Стрілець повірив йому: поліз, та зняв з дерева, та й несе його додому» (2, 333).

Лексико-синтаксичний повтор у діалозі між головним героєм та орлом виступає своєрідним обрядом до прийняття останнього як помічника. Саме завдяки лексико-синтаксичному повтору можна прослідкувати кореляцію з ритуально-міфологічними обрядами.

Збереження у ТП лексико-синтаксичних структур ВТ із діалогу між головним героєм та його майбутнім помічником є важливим завданням для перекладача, який намагається відтворити синтаксичні особливості казки, що сприяють актуалізації символічного контексту:

“But there was one Eagle among the birds who, seeing how dangerous it was to fly, made no move to do so but stayed up in a tree. A Hunter saw him there, and lifting his gun, made to shoot him, but the Eagle said:

“Do not kill me, Hunter! I will help you if you are in trouble.”

The Eagle’s words only stopped the Hunter for a moment, and he took careful aim and made to shoot him again, but the Eagle began pleading with him not to kill him.

“Take me with you and feed me, and you will not regret it, Hunter!”

But even this did not stop the Hunter and he was about to shoot the Eagle when the Eagle said:

“Do not kill me, hunter! Take me with you, and you will see how great a service I will do you!”

The Hunter believed him. He climbed up the tree, took down the Eagle, and carried him off with him” (5, 117–118).

Повторення синтаксичних структур виступає одним із важливих маркерів відображення ритуально-міфологічної обрядовості у казці, тому їх збереження у ТП є облігаторним. Однак у наведеному перекладі фрагменту перекладач не відтворює лексико-синтаксичний повтор, а тому, на наш погляд, повністю нівелює символічність діалогу між героями.

Для порівняння проаналізуємо варіант перекладу, який був зроблений хронологічно раніше, ніж проаналізований:

“But there was one Eagle among the birds who, seeing how dangerous it was to fly, made no move to do so but stayed up in a tree. A Hunter saw him there, and lifting his gun, made to shoot him, but the Eagle said:

“Do not kill me, Hunter! I will help you if you are in trouble.”

The Eagle’s words only stopped the Hunter for a moment, and he took careful aim and made to shoot him again, but the Eagle began pleading with him not to kill him.

“Take me with you and feed me, and you will not regret it, Hunter!”

But even this did not stop the Hunter and he was about to shoot the Eagle when the Eagle said:

“Do not kill me, hunter! Take me with you, and you will see how great a service I will do you!” *The Hunter believed him. He climbed up the tree, took down the Eagle, and carried him off with him”* (5, 117–118).

У ТП перекладачу вдається частково зберегти символічність лексико-синтаксичного повтору, що свідчить про більш точний, адекватний варіант перекладу у порівнянні з попереднім.

Окрім лексико-синтаксичного повтору важливе значення для актуалізації символічного контексту казкового твору відіграє принцип трикратності. Трикратний повтор, що реалізується у межах сюжетно-композиційної структури казки, своїм корінням глибоко сягає міфопоетичної традиції та безпосередньо пов'язаний з числовою символікою.

Число *три* ще з античних часів відіграло важливу роль у символізації початку, існування та кінця світу. В. М. Войтович зазначає, що число три означає «весь світ» у напрямку до неба; сукупність царств верхнього-середнього-нижнього; світи Нав-Яв-Прав; небо-земля-вода; ранок-день-ніч; батько-дитина-мати; дитинство-зрілість(юність)-старість» [1, 583]. В українській міфології, за словами дослідника, Сварог, Стрибог і Род виступають одним верховним божеством та втілюють Всесвіт [1, 584].

Враховуючи зазначені вище особливості числа три, не дивно, що його використання в народних і літературних казках має архаїчну та сакральну природу. За частотністю використання трійка зустрічається однаково в народних і авторських

казках, однак, лише у першому різновиді казок принцип трикратності виступає важливим структурним компонентом, на основі якого вибудовується, насамперед, композиція твору. Саме тому його відтворення у ТП є, на наш погляд, обов'язковим для передачі символічного наповнення цілого тексту. В усіх проаналізованих нами казкових творах перекладачі зберігали принцип трикратного повтору. Проаналізуємо один із фрагментів української народної казки «Іван – мужичий син»:

«А тим часом та бабуся, що він колись кінськими шураами її хату украв, почувла, що на Івана біда насувається (бо вона все знала, що в світі робиться), та послала свого песика до Івана, а песик і каже йому:

– Будете ви їхати додому, захочете так пити, що один до одного не зможете слова промовити, – буде вам по праву руку криничка, вода як скло чиста. Не пийте її, а лиш вдар по ній навхрест палкою, побачиши, що з неї вийде! Від'їдете далі, захочете їсти, – стоятиме явір, під явором стіл, там лежатимуть паляниці, яблука й усякі напитки й наїдки. Не їжте, – вдар навхрест, побачиши, що вийде з того! Приїдете далі, захочетеспать, – під явором стоятимуть ліжка. Не лягайте, – вдар по них, побачиши, що буде!» (2, 202–203).

У фрагменті помічниця за допомогою свого песика підказує протагоністу, як обійти перешкоди, створенні антагоністом. Фрагмент виступає ініціальною фазою до справжнього випробування та містить у собі опис трьох перешкод, які мусить подолати головний герой. Якщо трикратність повністю зберігається у ТП, то деякі національно-специфічні символи передані, на нашу думку, неадекватно:

“But the old woman whose hut he had once covered with horse skins to keep out the rain and who knew everything that went on in the world felt that Ivan was in danger and sent her little dog to him.

Said the dog to Ivan:

“You will soon set out for the tsar’s palace and on the way there, on the right-hand side of the road, will see a spring with water as clear as glass. Now, even if you will feel so thirsty that your tongue cleaves to your palate you must not drink it. Strike it crosswise with your club instead, and you shall see what you shall see. Then, as you ride farther, you will come to a sycamore tree with a table under it laden with food and drink. Do not touch anything no matter how hungry you are. Strike it crosswise with your club, and you shall see what you shall see! There will be another sycamore tree with a bed under it farther on, but even if you are very sleepy do not lie down on it. Strike it with your club instead, and you shall see what you shall see!” (5, 208).

Перший символ *криниця* належить до універсальних символів, однак, в українській лінгвокультурі набуває додаткових значень. Так, криницю розуміють як «символ батьківщини; здоров'я,

багатства, родючості; святості й чистоти; краси, вірності; безсмертя народного духу; високої духовності» [2, 412]. Символіка криниці тісно пов'язана із символікою води. Саме тому в оригіналі маркер *вода як скло чиста* вказує на символічність криниці. В англійській лінгвокультурі *криниця* символізує чистоту, цілющі властивості води та виступає джерелом мудрості [6], у той час як слово *spring* не несе в собі символічного значення, тому вибір такого відповідника слід вважати неадекватним.

Наступний національно-специфічний символ, пов'язаний з українською самотністю, – *паляниця*. *Пшениця*, інший символ, з якої печуть паляницю, виступає символом краси життя, тілесного та духовного багатства і щасливого добробуту [4], у той час як сама *паляниця*, або *коровай* дарує здоров'я, силу, щастя і красу. Використовуючи прийом генералізації, перекладач втрачає національно-специфічне значення, закладене у ВТ. Для відтворення символу *паляниця* перекладач міг би використати відповідник *cornpie* чи *cake*, спираючись на те, що ще зі стародавніх часів [8, 79] і до сьогодні [5] *corn* як злакова культура використовується для виготовлення хліба і вважається одним з найважливіших продуктів харчування у Великобританії. Слова *pie* або *cake* часто використовують в англійських казках та частково покривають одне із значень символу *паляниця* за тематичним параметром.

Третій символ, який неадекватно відтворений в ТП, – *ясен*. В українській лінгвокультурній традиції *ясен* виступає символом світового дерева українців, що символізує «життя Космосу, його зародження; росту, гармонії, безсмертя; вісі, що з'єднує різні світи; невичерпних життєвих сил; вічного оновлення та відродження» [2, 215]. Використаний відповідник у ТП, а саме *a sycamore tree*, не несе в собі символічного значення, тому його вибір слід вважати неадекватним перекладацьким рішенням. Найкращим еквівалентом, який в англійській лінгвокультурі ще з часів кельтів і понині виступає символом світового дерева, можна вважати *oak tree* [7, 453], яке і в українській лінгвокультурі також несе в собі аналогічне символічне значення.

Таким чином, незважаючи на достовірне відтворення принципу трикратності як сюжетно-композиційного прийому актуалізації символічного контексту перекладачу не вдається відтворити символічний код фрагменту, пов'язаний з національною самотністю українців.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проаналізувавши особливості актуалізації символіки казки на рівні сюжетно-композиційного контексту, робимо висновок, що одним з маркерів реалізації символічного наповнення казкового твору виступає лексико-синтаксичний повтор. Окрім цього, важливим структурним компонентом сюжетно-компози-

ційного рівня виступає принцип трикратності, який не лише виконує текстотворчу функцію поряд з лексико-синтаксичним повтором, але й актуалізує універсальну символічність числа три. Перераховані інваріантні маркери символічності казкового твору виступають важливими компонентами символічної макросистеми цілого тексту казки, а тому їх достовірне відтворення є

облігаторним для адекватного сприйняття ціловою аудиторією.

Окреслюючи перспективи подальшого дослідження, окрему увагу слід приділити вивченню числової символіки казкового твору як окремого символічного коду, що сприяє проясненню єдиної макросемантики символів цілого тексту, а тому потребує адекватного відтворення у ТП.

ЛІТЕРАТУРА

1. Войтович В. М. Українська міфологія. Київ: Либідь, 2002. 664 с.
2. Енциклопедичний словник символів культури України / за заг. ред. В. П. Коцура, О. І. Потапенка, В. В. Куйбіди. Корсунь-Шевченківський: ФОП Гаврищенко В. М., 2015. № 5. URL: <https://studfiles.net/preview/5252915/page:11/> (дата звернення: 17.07.2018).
3. Новикова М. А., Шама И. Н. Символика в художественном тексте. Символика пространства (на материале «Вечеров на хуторе близ Диканьки» Н. В. Гоголя и их английских переводов): учебное пособие. Запорожье: СП «Верже», 1996. 172 с.
4. Про Україну: скарбниця українського народу. URL: <http://about-ukraine.com/pshenitsya/> (дата звернення: 25.07.2018)
5. Corn // English Oxford Living Dictionary. URL: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/corn> (дата звернення: 25.07.2018).
6. Dictionary of symbolism. URL: <http://www.umich.edu/~umfandsf/symbolismproject/symbolism.html/?PHPSESSID=4b115707328e8059c1572761f3acf528> (дата звернення: 25.07.2018).
7. Monaghan P. The Encyclopedia of Celtic Mythology and Folklore. NY: Facts on File, Inc. 2004. 592 p.
8. Simpson J., Roud S. A Dictionary of English Folklore. Oxford University Press, 2000. 424 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Англійські народні казки / упорядкування, вступ. слово та переказ. з англ. О. І. Тереха. Київ: Веселка, 1980. 151 с.
2. Українські народні казки / ред. С. В. Хрустальова. Київ: Ірпін, 1996. 656 с.
3. Bain R. N. Cossack fairy tales and folk tales. London: G. G. Harrap&Co., 1916. 288 p.
4. Jacobs J. English Fairy Tales. Pennsylvania: A Penn State Electronic Classics Series Publication, 2005. URL: http://mce.ucoz.ru/_ld/0/94_English-Fairy-T.pdf (дата звернення: 25.07.2018)
5. Ukrainian Folk Tales / transl. I. Zheleznova. Kyiv: Dnipro Publishers, 1985. 391 p.

REFERENCES

1. Khrustalyova, S.V. (Ed.). (1996). Ukrainski narodni kazky [The Ukrainian folk tales]. Kyiv: Irpin [in Ukrainian].
2. Kotsura, V.P., Potapenko, O. I., Kuybida, V.V. (Ed.). (2015). Entsyclopedychny slovnyk symboliv kultury Ukrainy. T.5. [The encyclopedia of the symbols of the Ukrainian culture]. Korsun-Shevchenkivskuy: FOP Havryshenko V. M. URL: <https://studfiles.net/preview/5252915/page:11/> (access date: 17.07.2018) [in Ukrainian].
3. Novykova, M.A., Shama, I.N. (1996). Simvolika v khudozhestvennom tekste. Simvolika prostranstva [Symbolism in literary text. Symbolism of space]. Zaporozhye: SP "Verzhe". [in Russian].
4. Pro Ukrainu: skarbnytsya ukrayinskoho narodu [About Ukraine: the treasury of Ukrainians]. URL: <http://about-ukraine.com/pshenitsya/> (access date: 25.07.2018)
5. Terekh, O.I. (Ed.). (1980). Anhliyski narodni kazky [The Ukrainian folk tales]. Kyiv: Veselka [in Ukrainian].
6. Voytovych, V.M. (2002). Ukrainska mifolohiya [The Ukrainian mythology]. Kyiv: Lybid' [in Ukrainian].
7. Bain, R.N. (1916). Cossack fairy tales and folk tales. London: G.G. Harrap& Co., 1916 [in English].
8. Corn / English Oxford Living Dictionary. URL: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/corn> (access mode: 25.07.2018). [in English].
9. Dictionary of symbolism. URL: <http://www.umich.edu/~umfandsf/symbolismproject/symbolism.html/?PHPSESSID=4b115707328e8059c1572761f3acf528> (access mode: 25.07.2018) [in English].
10. Jacobs, J. English Fairy Tales. Pennsylvania: A Penn State Electronic Classics Series Publication, 2005. URL: http://mce.ucoz.ru/_ld/0/94_English-Fairy-T.pdf (access date: 25.07.2018) [in English].
11. Monaghan, P. (2004). The Encyclopedia of Celtic Mythology and Folklore. NY: Facts on File, Inc. [in English].
12. Simpson, J., Roud, S. A. (2000). Dictionary of English Folklore. Oxford University Press [in English].
13. Zheleznova I. (1985). Ukrainian Folk Tales. Dnipro Publishers [in English].

COMPOSITIONAL DOMINANT OF FAIRY TALE IN TERMS OF TRANSLATION OF ITS SYMBOLS

Volovyk Anna Anatoliyivna

*Postgraduate Student at the Department of English Philology and Translation,
Kyiv National Linguistic University
Street Velyka Vasylkivska, 73, Kyiv, Ukraine*

In order to perform a detailed symbolic interpretation of any text, it is essential to analyze the functional peculiarities of its symbols at three contextual levels, which include hypertextual, textual and hypotextual levels. A scheme based on the analysis of symbols at these levels ensures fruitful and faithful work of a translator with a fairy tale text. Despite extended research work in the field of symbols' translation, there are few scientific and practical studies devoted to the issue of conveying fairy tale symbols into the target language, in particular at the compositional contextual level. The aim of the article is to highlight the specific features of functioning and translation of folk and literary tales symbols at the compositional level of context. According to the results of the research, lexico-syntactic repetition plays one of the important roles in actualization of fairy tale symbols. In folk and literary tales of the Ukrainian and English cultures a special attention is paid to the detailed description of a dialogue between the protagonist and other fairy tale characters. Such a description serves as an initial phase to the trial of the main character. Lexico-syntactic repetition being used rather often in such dialogues appears to be one of the important markers of the ritual and mythological tradition in a fairy tale. It is also determined that the principle of threefold repetition acts as one of the essential structural markers of the plot and composition of a fairy tale. The principle of threefold repetition together with lexico-syntactic repetition not only functions as a text-forming element, but actualizes the universal symbolism of the number three. Thus, faithful rendering of the above-mentioned markers ensures adequate perception and symbolic interpretation of a fairy tale text by the target audience.

Key words: translation, fairy tale, symbolism, compositional contextual level, adequacy.